

ВАРЧУК А. Г. ОСОБЕННОСТИ НАЧАЛЬНОГО ЭТАПА РАССЛЕДОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ «КОНВЕРТАЦИОННЫХ ЦЕНТРОВ»

На основе анализа следственно-судебной практики и специальной литературы рассмотрены тактические задачи и способы их решения на начальном этапе расследования деятельности конвертационных центров. Сделан вывод о методическом значении разделения признаков конвертационных центров на признаки регистрации и признаки деятельности.

Ключевые слова: конвертационный центр, фиктивное предприятие, начальный этап расследования, тактическая задача, тактическая операция.

VARCHUK O. FEATURES OF INITIAL STAGE OF INVESTIGATION OF "CONVERTING CENTERS" ACTIVITY

Based on the analysis of investigative and judicial practice and specialized literature tactical tasks and ways of their solution at the initial stage of investigation of converting centers' activity are considered. Methodological significance of division of the conversion centers' features to the features of registration and the features of activity is concluded.

Keywords: converting center, fictitious company, the initial stage of investigation, tactical task, tactical operation.

УДК 343.985

В. В. КІКІНЧУК,

ад'юнкта

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТИПОВІ СЛІДИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

З урахуванням криміналістично значущих ознак злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі, виділено їх типові сліди. Висвітлено місце та значення наведених слідів у системі елементів криміналістичної характеристики зазначених кримінальних правопорушень.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, бюджетні кошти, ідеальні сліди злочину, матеріальні сліди злочину

Будь-яке кримінальне правопорушення не може вчинятися безслідно, тобто воно залишає за собою відображення в навколишній обстановці у вигляді слідів. Не є винятком і злочини, пов'язані з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі (далі – АПК).

Даного роду кримінальні правопорушення відзначаються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки посягають на суспільні відносини, що виникають у специфічній сфері людської діяльності, а саме економічній. Захист економіки України від злочинних посягань є першочерговим завданням, тому що захищена й стабільна економіка є запорукою процвітання держави на міжнародному рівні й підвищення рівня життя громадян всередині.

Важливим завданням криміналістики є розроблення дієвих методик розслідування окремих видів злочинів. Складовим елементом структури будь-якої окремої криміналістичної методики є криміналістична характеристика злочинів. Її основна цінність полягає у можли-

вості накопичувати необхідну інформацію про злочин і прямо впливати на розвиток методики розслідування. Суттєвим елементом останньої виступають характерні відомості про сліди злочинної діяльності. Наведене вказує на те, що необхідно виділити типові сліди злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в АПК, що і є завданням даної статті.

Зазначимо, що в наукових працях таких учених, як А. Ф. Волобуєв, В. І. Василичук, Р. Л. Степанюк, С. С. Чернявський тощо, деяка увага приділялася слідам злочинів, що вчиняються в бюджетній сфері [1–4]. Однак незважаючи на низку сформульованих науковцями принципово важливих висновків, залишається ряд невирішених питань щодо типових слідів саме злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в АПК. Указані обставини обумовлюють **актуальність** статті.

Розпочнемо висвітлення даної теми з розгляду слідів злочину в криміналістичному аспекті. Так, на думку Г. А. Матусовського,

криміналістичний аспект дослідження наслідків злочинів передбачає два основних напрямки:

а) дослідження особливостей збитків, спричинених злочином;

б) дослідження особливостей процесу слідоутворення й самих слідів злочину (у широкому смислі, тобто включаючи сліди матеріальні – будь-які зміни в матеріальній обстановці – і сліди ідеальні – обставини, що відбилися в пам'яті певних осіб) [5, с. 110–111].

У криміналістиці під матеріальними слідами злочину розуміють різноманітні матеріальні зміни, які виникли у зв'язку з тими чи іншими діями злочинця, пов'язаними з учиненням злочину на всіх його стадіях [6, с. 4].

Беручи до уваги те, що фундаментальною ознакою злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в АПК, є їх учинення із застосуванням легальних форм господарської діяльності, типовими носіями їх матеріальних слідів будуть документи.

Відтак вважаємо за доцільне виділити наступні групи документів, що виступають як джерела доказів у ході розслідування вказаного роду кримінальних правопорушень та містять (можуть містити) їхні сліди:

а) документи щодо державної реєстрації та діяльності селянських (фермерських) господарств (далі – СФГ): 1) статuti фермерських господарств; 2) довідки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; 3) документи, що підтверджують право власності або користування земельною ділянкою (витяги з Реєстру прав власності на нерухоме майно, акти на право власності на земельні ділянки, договори оренди земельних ділянок); 4) свідоцтва про реєстрацію платників податку на додану вартість; 5) акти приймання-передачі робіт щодо розроблення проектів землеустрою; 6) акти приймання-передачі (постановка на балансовий облік СФГ) сільськогосподарської техніки; 7) свідоцтва про реєстрацію сільгосптехніки в установленому законом порядку (технічні паспорти); 8) акти про прийняття в експлуатацію тваринницьких приміщень; 9) кредитні договори фермерських господарств з банком; 10) договори обов'язкового страхування; 11) договори СФГ та навчальних закладів про підготовку (перепідготовку, підвищення кваліфікації) членів господарств; 12) договори фермерських господарств з науково-дослідними установами або навчальними закладами про проведення досліджень, підготовку рекомендацій щодо організації виробництва у сільгосппідприємствах; 13) акти при-

ймання-передачі виконаних робіт з проведення досліджень, підготовки рекомендацій щодо організації виробництва у СФГ; 14) протоколи загальних зборів членів сільськогосподарських підприємств; 15) договори купівлі-продажу (сільськогосподарської техніки, саджанців, зернових культур тощо); 16) заяви на реєстрацію сільськогосподарської техніки; 17) відомості розширення племінної бази сільгосппідприємств; 18) листи-клопотання про відкриття банками кредитних ліній; 19) договори про розроблення проектів землеустрою; 20) договори про надання фінансової підтримки фермерським господарствам; 21) договори застави майна, що у віданні СФГ;

б) документи щодо діяльності державних установ (закладів, організацій) сфери управління органу державної виконавчої влади – Міністерства аграрної політики та продовольства України: 1) положення державних установ (закладів, організацій) сфери управління органу державної виконавчої влади; 2) акти відбору проб та аналізу насіння; 3) журнали реєстрації замовлень на платні послуги; 4) журнали реєстрації вхідної та вихідної документації тощо;

в) документи, що визначають статус та компетенцію особи злочинця: 1) посадові інструкції; 2) функціональні обов'язки;

г) документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності: 1) проектно-кошторисна документація з будівництва (реконструкції) тваринницьких приміщень фермерського господарства (у випадку здійснення таких робіт підрядним способом); 2) баланси та звіти про фінансові результати фермерських господарств за останній звітний період; 3) квитанції про оплату вартості робіт з розроблення проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерських господарств; 4) квитанції про сплату відсотків за користування кредитами; 5) квитанції про оплату вартості робіт з будівництва (реконструкції) тваринницьких приміщень фермерських господарств; 6) видаткові накладні на придбання сільськогосподарської техніки; 7) акти експертної оцінки вартості будівництва (реконструкції) тваринницьких приміщень фермерських господарств (у випадку здійснення таких робіт господарським способом); 8) квитанції про оплату вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; 9) квитанції про внесення фермерськими господарствами обов'язкових страхових платежів; 10) квитанції про переведення коштів з банківських рахунків фермерських

господарств на платіжні рахунки навчальних закладів для оплати підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) членів господарств; 11) кошториси витрат науково-дослідних установ або навчальних закладів, пов'язаних із проведенням досліджень, підготовкою рекомендацій щодо організації виробництва у фермерських господарствах; 12) квитанції про переведення коштів з банківських рахунків фермерських господарств на платіжні рахунки науково-дослідних установ або навчальних закладів для оплати проведення досліджень, підготовки рекомендацій щодо організації виробництва у господарствах; 13) рахунки на оплату послуг з відбору проб та аналізу насіння; 14) прибуткові ордери (кількісно-сумарний облік матеріальних цінностей); 15) квитанції до прибуткових ордерів; 16) платіжні доручення; 17) плани використання бюджетних коштів (в т. ч. кошториси доходів і видатків, плани асигнувань із загального фонду державного бюджету та помісячні плани використання бюджетних коштів); 18) накладні (отримані СФГ ветпрепарати, премікси, кормосуміші, запасні частини, паливно-мастильні матеріали тощо); 19) інформація про спрямування коштів Державного бюджету України на виконання програм селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу і в науково-дослідних господарствах (в т. ч. звіти про спрямування бюджетних коштів, звіти про надходження та використання коштів загального фонду та звіти про заборгованість за бюджетними коштами);

д) документи, що подаються СФГ до установ сфери управління органу державної виконавчої влади з метою отримання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів: 1) довідки про реквізити банківських рахунків фермерських господарств; 2) довідки, видані виконавчим комітетом сільської (селищної, міської) ради районної (обласної) державної адміністрації про те, що фермерські господарства мають відокремлені фермерські садиби; 3) довідки щодо відсутності у фермерських господарствах заборгованості за податковими зобов'язаннями та обов'язковими платежами до Пенсійного фонду України; 4) бізнес-плани з техніко-економічним обґрунтуванням доцільності надання фінансової підтримки фермерським господарствам із зазначенням графіка повернення коштів; 5) пропозиції фермерських господарств щодо способу забезпечення виконання зобов'язання; 6) довідки-розрахунки про суму сплати за виконані роботи по розроблен-

ню проектів землеустрою; 7) довідки-розрахунки про суму сплати за користування кредитами за відповідний період з визначенням розміру компенсацій; 8) виписки про отримання фермерськими господарствами кредитів; 9) довідки про те, що фермерські господарства не отримували компенсації витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за користування кредитами банків; 10) довідки про прийняття сільгосптехніки на балансовий облік фермерськими господарствами; 11) довідки про те, що фермерські господарства не отримували компенсацію у розмірі 30 % вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; 12) довідки-розрахунки про суму сплати за виконані роботи з будівництва (реконструкції) тваринницьких приміщень фермерських господарств; 13) довідки про фактичну суму внесених страхових платежів; 14) довідки про суму сплати фермерськими господарствами навчальним закладам за підготовку (перепідготовку, підвищення кваліфікації) членів господарств; 15) довідки про суму сплати фермерськими господарствами науково-дослідним установам, які пройшли державну атестацію та внесені до Державного реєстру наукових установ, або навчальним закладам за проведені дослідження, підготовку рекомендацій щодо організації виробництва у господарствах; 16) заявки на отримання фінансової допомоги фермерськими господарствами; 17) інформація про фактично виконані роботи та понесені витрати щодо закладення і догляду за молодими багаторічними насадженнями;

е) інші документи (маються на увазі чорнові записи, нотатки службових, матеріально відповідальних осіб та громадян-підприємців, що прямо чи опосередковано мають відношення до готування, безпосереднього вчинення та приховування злочинів у вказаній сфері).

Не слід забувати й про інші предмети матеріального світу, що не становлять собою носіїв рукописної та друкованої інформації, але містять матеріальні сліди злочинних дій. Це можуть бути: 1) предмети розтрата, привласнення або заволодіння (бюджетні кошти або придбане за них державне майно); 2) матеріальні цінності (сільськогосподарська техніка, паливно-мастильні матеріали тощо). Останні можуть виступати як речові докази у кримінальному провадженні щодо використання бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню.

У даному контексті слід погодитися з думкою Р. Л. Степанюка, який вказує на те, що рідше носієм слідів злочинів, вчинених у бюджетній

сфері, є обстановка місця події. Її дослідження набуває особливого значення, як правило, при розслідуванні групи службових злочинів корупційної спрямованості, зокрема, мова йде про хабарництво та інші корупційні діяння, які відбуваються в певному місці (робочому кабінеті, транспортному засобі, іншому обумовленому місці зустрічі). У таких випадках значення для кримінального провадження можуть мати сліди людини (рук, ніг, слини тощо), а також окремі предмети та документи, залишені на місці події [3, с. 83–84].

Повертаючись до розгляду слідів злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в АПК, доцільно зазначити, що обстановка місця події є носієм слідів указаних кримінальних правопорушень також. Ми маємо на увазі не місце вчинення злочину: так, наприклад, службові особи сільгоспідприємств, знаючи, що фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами за рахунок коштів Українського державного фонду підтримки сільських (фермерських) господарств здійснюється відшкодування частини витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами банків, подають до державних установ сфери управління органу державної виконавчої влади фіктивні документи, що містять завідомо неправдиву інформацію щодо наявних у СФГ відокремлених фермерських садиб, тоді як насправді останні відсутні. Внаслідок цього службові особи сільгоспідприємств отримують на власні рахунки дотації у вигляді фінансової допомоги на безповоротній основі для погашення витрат від господарської діяльності.

Відповідно до вищенаведеного, огляд земельної ділянки (надвірних споруд, тваринницьких приміщень тощо) є обов'язковою слідчою дією в ході розслідування вказаного роду кримінальних правопорушень. Вона проводиться з метою засвідчення (можливих) якісних змін у навколишній обстановці, забезпечення фіксації фактичних даних про СФГ, тобто інформації, що має предметну форму, – ймовірних слідів злочинної діяльності.

З метою більш повного визначення завдання розслідування та засобів їх вирішення слід розглянути не тільки типові матеріальні, а й ідеальні сліди злочину [3, с. 82]. Так, у криміналістичній науці під ідеальними слідами прийнято вважати відбитком події у пам'яті людей, уявлювані риси зовнішності злочинця,

його дії та їх наслідки [7, с. 23]. Таким чином, носіями ідеальних слідів є очевидці, в пам'яті яких відобразились дані про особу злочинця й містять корисну інформацію про обраний ним спосіб вчинення злочину.

У нашому випадку мова буде йти не тільки про очевидців безпосередньо злочинної діяльності, а й про очевидців управлінської та господарської діяльності суб'єкта господарювання. Відповідно до наведених критеріїв очевидцями злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в АПК, можуть виступати: 1) працівники банківських установ; 2) працівники державних установ (закладів, організацій) сфери управління органу державної виконавчої влади (Українського державного фонду підтримки фермерських господарств і його регіональних відділень, головних управлінь (управління) агропромислового розвитку обласних (районних) державних адміністрацій та інших); 3) керівники сільгоспідприємств; 4) їх секретарі та помічники; 5) головний бухгалтер та інші працівники фінвідділу (відділення) СФГ; 6) працівники науково-дослідних установ та навчальних закладів; 7) працівники підрядних фірм з будівництва, реконструкції споруд та приміщень; 8) інші особи (друзі або родичі правопорушника).

Висновки. Враховуючи викладене, можна зробити висновок про те, що злочини, пов'язані з використанням бюджетних коштів в АПК, як і будь-які інші кримінальні правопорушення, залишають по собі матеріальні та ідеальні сліди в навколишній обстановці. Однак особливістю матеріальних слідів злочинів у вказаній сфері є їх зосередження в носіях рукописної, друкованої та електронної інформації – документах, що прямо походять від організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій особи злочинця, тоді як носіями ідеальних слідів виступають особи-очевидці, професійна діяльність яких нерозривно пов'язана з управлінськими операціями суб'єктів господарської діяльності.

Диференціація наведених вище слідів дає можливість створити основу подальшого дослідження криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в АПК, яка є підґрунтям для розроблення науково-обґрунтованих теоретичних положень та практичних рекомендацій із розслідування кримінальних правопорушень у зазначеній сфері.

Список використаної літератури

1. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва / А. Ф. Волобуєв. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 208 с.

2. Фіктивне підприємництво, шляхи боротьби з ним : [навч. посіб.] / Л. М. Дудник, В. І. Василичук, Ю. В. Опалінський, Д. Г. Мулявка. – Ірпінь : НА ДПС України, 2005. – 192 с.
3. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / Р. Л. Степанюк ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2012. – 436 с.
4. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чернявський Сергій Сергійович. – К., 2001. – 309 с.
5. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г. А. Матусовский. – Х. : Консум, 1999. – 480 с.
6. Шевченко Б. И. Теоретические основы трасологической идентификации в криминалистике / Б. И. Шевченко. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 96 с.
7. Россинская Е. Р. Профессия – эксперт (введение в юридическую специальность) / Е. Р. Россинская. – М. : Юрист, 1999. – 192 с.

Надійшла до редколегії 12.04.2013

КИКИНЧУК В. В. ТИПИЧНЫЕ СЛЕДЫ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БЮДЖЕТНЫХ СРЕДСТВ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ

С учетом криминалистически значимых признаков преступлений, связанных с использованием бюджетных средств в агропромышленном комплексе, выделены их типичные следы. Отражены место и значение приведенных следов в системе элементов криминалистической характеристики отмеченных криминальных правонарушений.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, бюджетные средства, идеальные следы преступления, материальные следы преступления.

KIKINCHUK V. TYPICAL TRACES OF THE CRIMES RELATED TO THE USE OF BUDGETARY FACILITIES IN AN AGROINDUSTRIAL COMPLEX

Taking into account the fundamental signs of crimes, related to the use of budgetary facilities in an agroindustrial complex, their characteristic tracks are selected. A place and value of the resulted tracks in the system of elements of criminalistics description of the noted criminal offences are reflected.

Keywords: agroindustrial complex, budgetary facilities, ideal tracks of crime, financial tracks of crime.

УДК 343.98

С. О. КНИЖЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Визначено підстави та розроблено криміналістичну класифікацію злочинів проти правосуддя. Розкрито її значення для формування методики розслідування даного виду злочинів.

Ключові слова: криміналістична класифікація злочинів, злочини проти правосуддя, види злочинів проти правосуддя, розслідування злочинів, криміналістична методика.

Формування методики розслідування злочинів проти правосуддя потребує визначення концептуальних підходів стосовно «технології» створення такої методики. Одним із важливих та актуальних питань розроблення окремих криміналістичних методик є криміналістична класифікація злочинів, оскільки щодо виділення різних класифікаційних рівнів таких

методик можуть бути запропоновані різні технологічні підходи [1, с. 183–184].

Методика розслідування злочинів проти правосуддя є окремою (видовою) криміналістичною методикою, яка об'єднує в собі всі злочини проти правосуддя, що містяться в розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України),